

Повоєнне відновлення України: величні часи вимагають величних дій

28 квітня, 2022

Андрій Вишневецький Магістр державної політики (Університет Оксфорду), адвокат, голова правління Трансперенсі Інтернешнл Україна

Яким має бути мозковий центр, котрий планує майбутнє України? І яким бути не має

У передвеликодній тиждень громадяни України отримали **«стратегічну» ініціативу**, що **вражає грандіозністю замаху настільки ж, наскільки своєю безглуздістю та відвертістю у демонстрації ймовірних мотивів ініціаторів.**

- Президент утворив Національну раду з відновлення України від наслідків війни.

Сама по собі ідея зібрати мозковий центр, який генерував би нові ідеї та рішення для повоєнного відновлення України, поза сумнівом, чудова і своєчасна. І те, що реалізувати цю ідею взявся саме Володимир Зеленський, також добре. Йому сьогодні випало стояти на чолі держави, народ і армія якої чинять відчайдушний спротив молоху на фронті демократичного світу. Хто, крім президента, має більший потенціал для того, аби залучити до творення майбутньої України найкращих інтелектуалів — світових зірок політичної філософії, економіки, політичної науки, урбаністики, інших дисциплін і сфер діяльності?

Втім, як видається, поки що **офіс президента збився на манівці.**

1. У чому наша потреба?

Перше, що принесла нам війна, — кров, біль, втрати найціннішого — людських життів — і руйнування. **Але разом із цими жахливими наслідками війна може дати Україні й унікальні можливості.** Це не лише можливості остаточно позбутись етичних та естетичних потворностей і непевностей, соціально-економічних рудиментів і атавізмів, успадкованих нашим суспільством ще з імперської та радянської епох. Це можливості виробити такі суспільний етос і естетику, збудувати такі нові інституції та інфраструктуру, що дадуть змогу Україні вже завтра стати на шлях сталого розвитку і бути глобально конкурентоспроможною у довгостроковій перспективі (30–50–70 років).

Найбільша помилка, якої зараз легко припуститися, — це піти за рефлексом буквально відтворювати втрачене у війні: від морально застарілих хрущовок, панельок, тепломереж і транспортної інфраструктури до архаїчної пострадянської структури економіки, викривлених податкової, антимонопольної політики, політики інтелектуальної власності та державної допомоги. Інша очевидна спокуса, якій легко піддатись і яка швидко призведе нас до ще більшого занепаду, — інвестувати обмежені ресурси у безперспективні пасиви на кшталт непродуманих, але таких солодких, великих будівельних проєктів.

Вирватися з тенет минулого самотужки нам навряд чи вдасться і цього разу, як не вдавалося протягом останніх тридцяти років. Насамперед через брак візіонерів. Додаткова складність і водночас перевага ще й у тому, що уряди тих, кого прийнято називати розвиненими демократіями, теж не мають для нас готових рішень, — через глобальну кризу лібералізму і демократії загалом.

Найголовніші питання, на які нам доведеться шукати відповідь, — якою має бути модель повоєнної економіки, якою має бути модель держави, за існування якої ми сьогодні боремось, якою має бути модель зруйнованого і відновленого українського міста?

2. Як слід діяти?

Сьогодні склався унікальний історичний момент, коли президент України має моральне право та об'єктивні підстави звернутися по інтелектуальну допомогу до таких людей як

Грегори Менк'ю, Пол Крутман, Джозеф Стігліц, Амартія Сен, Арендт Лейпхарт, Роджер Брубейкер, Ларрі Даймонд, Марта Нуссбаум, Пітер

Сінгер, Джозеф Раз, Джеремі Валдрон, Майкл Вальцер, Майкл Сендел, Джонатан Волфф, Йен Гел, Рем Колгас, Жанетт Садик-Хан, Енріке Пеньялоза, Саскія Сассен, Едвард Глезер та багатьох інших **видатних мислителів світового масштабу.**

Мушу зізнатися: не так давно добра половина з цих двох десятків імен була мені невідома, як наразі може бути невідома багатьом українцям. Але завдяки часу, проведеному за вивченням робіт більшості названих вчених на академічній програмі в Оксфорді, маю тепер нагоду усвідомлено запропонувати їх експертизу для України. Так само, як звик принагідно ділитися з близькими людьми контактами першокласного хірурга чи бездоганного муляра. А усвідомлено, бо тринадцятирічний досвід державного управління в Україні, що передував навчанню, дав мені можливість зрозуміти, як саме передові знання світу можуть бути застосовані до вирішення українських проблем.

Багато хто з названих і неназваних тут інтелектуальних гігантів, імовірно, радо відгукнувся б на заклик українського президента. **Вони можуть бути зацікавлені застосувати свої підходи і бачення у країні, що не просто реформується чи відбудовує втрачене, а вибудовує своє відвойоване майбутнє майже з чистого листа і з чистим серцем.**

Тоді президент зміг би створити свого роду комітет стратегічного мислення для України. (Умовно назвемо його так для цілей цієї статті.) Щось на кшталт Комітету глобального мислення при Колумбійському університеті у Нью-Йорку, який у різний час очолювали ті самі вже згадані Джозеф Стігліц і Саскія Сассен. З тією лише відмінністю, що тоді як колумбійський комітет можна асоціювати з рупором (вужчий вхід і ширший вихід), то український буде більше подібний до лійки, а отже, може бути ще ефективнішим у наповненні чаші нашого суспільства новими сенсами і рішеннями, згенерованими у ширшому колі світового інтелектуального авангарду.

Все, що треба було б для роботи такого комітету, — це група місцевих висококваліфікованих аналітиків даних з відповідним доступом до необхідної інформації та організація якісної комунікації учасників комітету між собою та з бенефіціарами їхньої роботи.

Все це могли б успішно забезпечити, приміром, українські аналітичні центри. Виявом пристойності та поваги також могла би бути можливість запропонувати учасникам комітету розумного розміру компенсацію за їх витрачений час. Переконалий: правильним з

морально-етичного погляду було б профінансувати цей гонорарний фонд за рахунок українських публічних коштів.

Роль президента України у формуванні подібного мозкового центру мала б обмежитися запрошенням долучитися, проміжними мотивувальними виявами вдячності та завершальною подякою, можливо, навіть із відзначенням наприкінці державними нагородами тих, хто найбільше прислужився Україні.

Ролі для офісу президента тут у принципі немає, окрім допомоги очільникові держави в комунікації з потенційними учасниками комітету.

Головними бенефіціарами роботи комітету стратегічного мислення для України мають бути насамперед **уряд України** як вищий орган у системі органів виконавчої влади, **Верховна Рада** як законодавчий орган, а також **органи місцевого самоврядування**, адже одним із основних суб'єктів післявоєнного відновлення будуть **територіальні громади**, а одним з основних об'єктів такого відновлення — **населені пункти та їх соціальна інфраструктура**.

3. Що насправді відбувається?

Відкривши [указ №266/2022 від 21.04.2022](#), ми нічого подібного до окресленого вище не углядимо, а побачимо натомість зовсім іншу картину.

Утворена президентом Нацрада складається лише з українських державних посадовців.

Вона включає майже всіх членів уряду та голів парламентських комітетів, голову Нацбанку, секретаря РНБО, а також голову офісу президента та його заступників. Співголовами Нацради є прем'єр-міністр і голова офісу президента, а секретарем — голова комітету Верховної Ради з питань фінансів, податкової та митної політики. При цьому Рада є консультативно-дорадчим органом при президентові України.

Інтелектуальна потуга такого складу Ради навряд чи є співмірною з викликами, що нині стоять перед українським суспільством — за всієї належної поваги до кожного з членів Нацради. До того ж, навіть при побіжному аналізі дизайну новоспеченого органу, в очі одразу кидається кілька недоречностей.

По-перше, **сам факт включення президентом до складу свого допоміжного органу цілого Кабміну та голів парламентських комітетів виглядає сумнівно**, бо кожен із них має свою покладену на нього законом відповідальність і чимале коло прямих обов'язків. **Рутина заважатиме їм креативно мислити**, а це означає, що на засідання Нацради вони у кращому разі приходитимуть із папками, які підготують для них їхні помічники і директори департаментів, перед тим ретельно обдмухавши з них пил і наліпивши стікер «Реформи».

По-друге, **урівнювання прем'єр-міністра**, який у системі органів виконавчої влади займає вищу політичну посаду, визначену Конституцією, **і керівника всього лише постійно діючого допоміжного органу президента**, чия посада не є ані політичною, ані посадою державної служби, **є нічим іншим, як іще однією спробою підважити державний устрій України як парламентсько-президентської республіки**.

По-третє, **сам факт такого урівнювання свідчить лише про те, що ніякого прем'єр-міністра у нас насправді немає, і керувати фактично всіма процесами не лише у Нацраді, а й в уряді та парламенті буде особа з офісу президента — без належних повноважень, політичної та юридичної відповідальності**.

Отже, є підстави припускати, що наміром ініціаторів Нацради у такому вигляді було аж ніяк не створення умов для генерування найкращих ідей відновлення України.

Натомість більше наявних ознак того, що **метою могли бути руйнування нормального процесу вироблення державної політики, нівелювання у цьому процесі ролі уряду і парламенту, яка насправді має бути провідною як з погляду демократичних стандартів формування державної політики, так і з погляду приписів української Конституції**.

Той факт, що незалежним у своїх діях співголовою ради є глава офісу президента, а секретарем — голова комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, не дає можливості виключати, що **головною метою «стратегічної» ініціативи є взяття під контроль керівництва офісу президента, зокрема, бюджетного процесу і публічних фінансів, що витратимуться на програми та проєкти, пов'язані з повосенним відновленням України**.

Особливе розчарування викликає той факт, що **проблеми нетривіального змісту і масштабу знову намагаються вирішувати найтривіальнішими методами.** Тими самими методами незчисленних рад: національних, координаційних, розвитку і бозна ще чого, з допомогою яких протягом останніх тридцяти років в Україні поховано не одну реформу і наглухо забито дошками не одне вікно історичних можливостей.
